

СОРОКОПУД СІРИЙ

Lanius excubitor Linnaeus, 1758

Таксономічна належність

Клас — Птахи (Aves), ряд — Горобцеподібні (Passeriformes), родина — Сорокопудові (Laniidae). Один з видів політипного роду; один з 4-х видів роду у фауні України; більшість птахів, що гніздяться в Україні належать до підвиду *L. e. homeyeri*, менша частина — до перехідної форми між цим підвидом та номінативним *L. e. excubitor*.

Природоохоронний статус виду

Рідкісний.

Ареал виду та його поширення в Україні

Пн. Америка, Азія, Європа та Пн. Африка. Через територію України проходить пд. межа гніздового ареалу. Гніздиться в усіх поліських (Волинська, Рівненська, Житомирська, Київська, Чернігівська і Сумська) та прикарпатських обл. (Львівська, Івано-Франківська, Чернівецька і Закарпатська). Є інформація про випадки гніздування на Полтавщині, Хмельниччині та Вінниччині. В осінньо-зимовий період трапляється на всій території України.

Чисельність і причини її зміни

В Україні оцінюється в 500–1000 пар (наші дані) або в 900–1200 пар в 1988 р. (Стамр, 1993). Основна частина українського гніздового угруповання зосереджена у Волинському Поліссі. Протягом практично всього ХХ ст. чисельність птахів, що гніздилися в Україні була надзвичайно низькою. З 1980 рр. спостерігається помітне збільшення чисельності у Поліссі та значне розширення гніздової частини ареалу.

Особливості біології та наукове значення

Моногамний вид. Період гніздування квітень–липень. Найоптимальнішими для гніздування є зволожені біотопи (болота, луки), де є маси-

ви чагарників чи окремі кущі. Гніздиться також на великих лісових галявинах, згарищах, лісосіках, узліссі. Гнізда влаштовує на кущах чи невеличких деревах. У кладці зазвичай 5–7 яєць, рідше 8–9. Інкубація триває близько 15 днів. Пташенята залишають гніздо у віці 19–20 днів, а стають самостійними ще через 2 тижні. Перші молоді льотні птахи трапляються вже в середині червня. Основу живлення складають великі комахи, ящірки, дрібні птахи, мишоподібні гризуни. Осіло-кочовий вид. Восени та взимку частина птахів переміщується в пд. напрямку, досягаючи пд. обл. України. Кочівлі тривають протягом жовтня–березня.

Морфологічні ознаки

Загальна довжина тіла — близько 240 мм,

маса тіла — 57–80 г. Зверху сірий, на голові чорна смуга, яка проходить через очі; крила та хвіст чорні, на крилах біла пляма.

Режим збереження популяцій та заходи з охорони

Має несприятливий охоронний статус в Європі (категорія SPEC 3). Додаток II Бернської конвенції. ЧКУ (1994). Охороняється у НПП Шацькому, «Прип'ять-Стохід», Карпатському БЗ, ПЗ Поліському, Рівненському та «Розточчя».

Розмноження та розведення у спеціально створених умовах

Відомі окремі випадки розмноження у неволі.

Господарське та комерційне значення

Відомостей немає.

Основні джерела інформації

Страутман, 1954, 1963; Стамр, 1993; Лопарев, 1994; Nagemeijer & Blair, 1997; Клестов и др., 1998; Новак, 1998; Грищенко та ін., 2000; Скільський, 2001; Давиденко, 2002; Луговой, 2003; Полуда, Гавриш, Давиденко, 2007.

● — місця гніздування

ШПАК РОЖЕВИЙ

Sturnus roseus (Linnaeus, 1758)

Таксономічна належність

Клас — Птахи (Aves), ряд — Горобцеподібні (Passeriformes), родина — Шпакові (Sturnidae). Один з 14–16-ти видів роду; один з 2-х видів роду у фауні України.

Природоохоронний статус виду

Рідкісний.

Ареал виду та його поширення в Україні

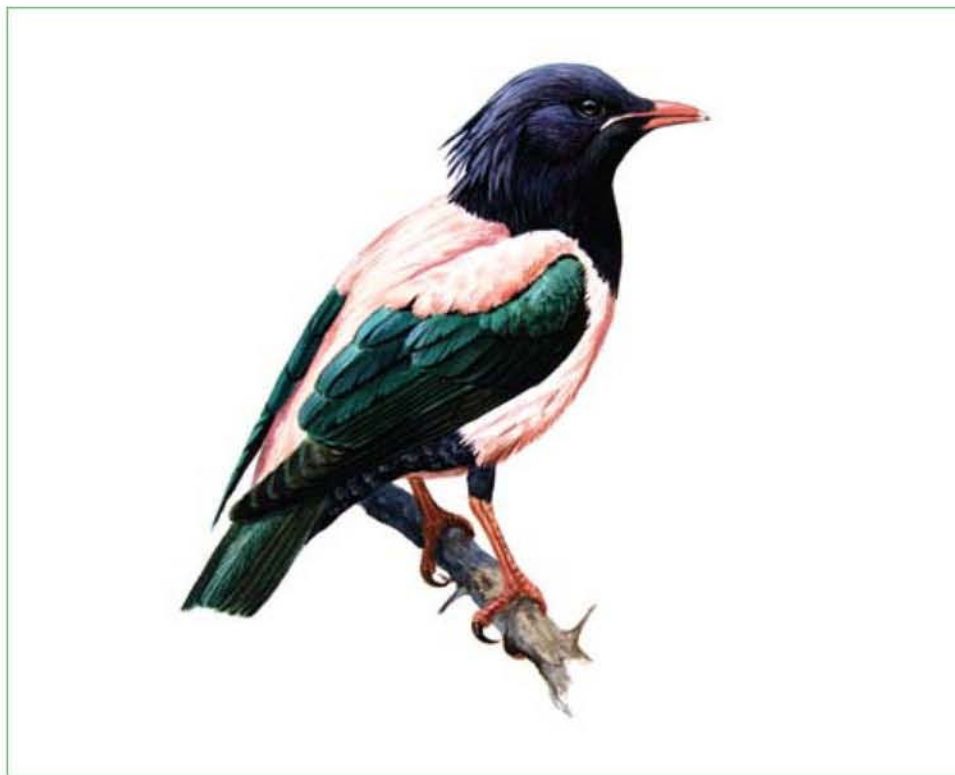
Гніздовий ареал виду охоплює Пд.-сх. Європу, Малу, Передню та Центральну Азію. В Україні гніздиться переважно в пд. обл., але випадки гніздування реєстрували у центральних і навіть пн. обл. країни.

Чисельність і причини її зміни

Значно коливається. Європейська популяція нараховує 58–210 тис. пар і складає 25–49% світової популяції виду. В Україні чисельність також нестабільна. На г. Опук в 1950 р. гніздилося 0.75–1 тис. пар, 1970 р. — приблизно 2,5 тис. пар, 1983–1999 р. — від 150 до 4–5 тис. пар. На Тарханкутському п-ві у 1995–1996 рр. гніздилося близько 1–1,6 тис. пар, на фермах — більше 4 тис. пар. Трапляється у Полтавській (300), Запорізькій (400–500), Миколаївській (200 пар) обл. У 1991–2003 рр. в кількості від одиниць до кількох десятків особин траплявся в Одеській, Миколаївській, Херсонській, Запорізькій, Чернігівській, Сумській, Кіровоградській та Київській обл. До зниження чисельності призводять зменшення кормової бази, зростання антропогенного пресу.

Особливості біології та наукове значення

Перелітний птах. Перебування виду в країні має інвазійний характер. З місць зимівлі прилітає на початку травня. Оселяється переважно у скелясто-степових біотопах

на кам'яних осипах та вапнякових урвищах. Моногам. Гніздиться щільними колоніями, у вапнякових скелях, осипах, під стріхами будівель. Кладка (травень–червень) з 4–6 яєць. Пташенята з'являються на початку липня. Після завершення гніздування молоді з дорослими мандрують зграями у липні–серпні. Живиться сарановими, жуками, цикадами, збираючи їх на відкритих цілинних ділянках, перелогах, у лісосмугах та фруктових садах. У липні–серпні значну частину живлення складають стиглі плоди вишні, шовковиці тощо.

Морфологічні ознаки

Довжина тіла — близько 22 см, маса — 65–80 г. У самця голова, шия, воло, крила і хвіст чорні, з зеленкувато-пурпуровим полис-

ком; решта оперення рожева. У шлюбному вбранні на потилиці невеликий «чуб». Дзьоб і ноги рожеві. У самки відповідні частини оперення чорно-бурі, в рожевому є домішка сірого кольору. Молодий птах світло-бурий; дзьоб жовтуватий.

Режим збереження популяцій та заходи з охорони

Охороняється Бернською конвенцією (Додаток II). ЧКУ (1994). Охороняється у Опукському, Казантипському ПЗ.

Розмноження та розведення у спеціально створених умовах

Розмножується у зоопарках.

Господарське та комерційне значення

Відомостей немає.

Основні джерела інформації

Шарлемань, 1926, 1936; Орлов, 1948; Аверин, 1951, 1955; Спангенберг, 1954; Гавриленко, 1958; Костин, 1983; Полуда и др., 1986; Бузун, 1987; Гринченко, 1991; Савостян, 1995; Кузьменко, 1996; Андющенко и др., 1996; Шевцов та ін., 1997; Адрющенко, 1999; Дядичева, 1999; Костин и др., 1999; Гаврилюк; 2003; Редінов, 2003; Тараненко, Пилипенко, 2003; Birds in Europe..., 2004

● — місця гніздування

Автор: С.Ю. Костін
Малюнок: І.І. Землянських

ТИНІВКА АЛЬПІЙСЬКА

Prunella collaris (Scopoli, 1769)

Таксономічна належність

Клас — Птахи (Aves), ряд — Горобцеподібні (Passeriformes), родина — Тинівкові (Prunellidae). Один з видів політипного роду; один з 3-х видів у фауні України

Природоохоронний статус виду

Вразливий.

Ареал виду та його поширення в Україні

Гори Центральної і Пд. Європи, пн. частина Азії. В Україні трапляється в Карпатах у межах Івано-Франківської та Закарпатської обл. Достовірно гніздиться на Чорногорі (гг. Петрос, Говерла, Брецул, Данциш, Туркул, Шпиці, Ребра, Гутин Томнатик, Бребенеску, Менчул, Піп Іван), Свидовці (гг. Близниці, Герешаска), Марамороші (г. Піп Іван) та в Горґанах (г. Добушанка). Можливо, гніздиться на інших вершинах Горґан (гг. Медвежик, Хом'як, Сивуля, Попада, Аршиця) та у Гринявах.

Чисельність і причини її зміни

Популяція виду в Українських Карпатах складає 190 пар, з яких більше 60% гніздиться у Чорногорі. Чисельність виду у Європі оцінюють більше ніж у 100 тис. пар, і вона наразі стабільна. Причини зміни чисельності: несприятливі погодні умови, випасання худоби у місцях гніздування, фактор непокою.

Особливості біології та наукове значення

Осілий птах, взимку здійснює вертикальні кочівлі, спускається у долини. Заселяє кам'яністі урвища і розсипи, вершини гір з окремими виходами гірських порід у субальпійському і альпійському поясах у межах висот 1600–2060 м н. р. м. До розмноження приступає у кінці травня — червні, в залежності від сходження снігу на гніздових

ділянках. При загибелі перших кладок бувають повторні. Гніздиться окремими парами, рідше невеликими групами. Гнізда розміщує у важкодоступних місцях на скелях у тріщинах або під камінням, кущами, будує зі стебел рослин, моху, корінців, лишайників, пір'я. Насиджує кладку самка, 14–16 днів. У кладці 3–5, в середньому 4 яйця. Найчастіше виживає 2–3 пташенят. Пташенята залишають гніздо у віці двох тижнів. Статева зрілість настає на другому році життя. Живиться комахами і павуками, рідше іншими дрібними безхребетними, а також ягодами і насінням рослин.

Морфологічні ознаки

Довжина тіла — 18 см, маса — близько 40 г.

У дорослого птаха голова і шия сірі, спина сірувато-бура з темними поздовжніми рисками; на горлі темні та білі поперечні смуги; груди, черево і боки тулуба руді зі світлими смугами, махові пера чорні, стернові пера бурі з білою облямівкою, дзьоб темно-бурий з жовтою основою, ноги бурі. У молодого птаха низ рудуватий з темними плямами.

Режим збереження популяцій та заходи з охорони

Вид включено у Додаток II Бернської конвенції. ЧКУ (1994). Охороняється у Карпатському БЗ, ПЗ «Горґани» та Карпатському НПП. Для охорони виду потрібно заборонити випасання худоби у місцях гніздування.

Розмноження та розведення у спеціально створених умовах

Відомостей немає.

Господарське та комерційне значення

Відомостей немає.

Основні джерела інформації

Талпош, 1977; Пекло, 1994; Годованець, 2000; European bird populations..., 2004.

Автор: Б.Й. Годованець
Малюнок: І.І. Землянських

● — місця гніздування

ОЧЕРЕТЯНКА ПРУДКА

Acrocephalus paludicola (Vieillot, 1817)

Таксономічна належність

Клас — Птахи (Aves), ряд — Горобцеподібні (Passeriformes), родина — Кропив'янкові (Sylviidae). Монотипний вид політипного роду; один з 7-ми видів у фауні України.

Природоохоронний статус виду

Зникаючий.

Ареал виду та його поширення в Україні

Сучасний гніздовий ареал охоплює Центральну та Сх. Європу. Існує гніздове угруповання у Зх. Сибіру. Протягом ХХ ст. перестала гніздитися в Зх. Європі і катастрофічно скоротила чисельність в Центральній Європі. Місця зимівлі у Зх. Африці на пд. від Сахари. В Україні зараз гніздиться у Волинській, Рівненській, Київській і Чернігівській обл. Раніше гніздилася у бас. Пд. Бугу (Вінницька, Хмельницька обл.) та Харківській, Полтавській і Львівській обл.

Чисельність і причини її зміни

Світова популяція 12–20 тис. самців. Ще 40–50 років тому в Україні оселялось в 4–5 разів більше птахів, ніж тепер. Загальна чисельність зараз оцінюється в 3,5–4,1 тис. самців (тобто, 15–20% світової популяції). В Україні виділяються два популяційні угруповання: прип'ятське (3–3,5 тис. самців), яке локалізоване в основному в пн. частині Волинської обл. та деснянсько-дніпровське (500–600), що охоплює Чернігівську та Київську обл. Щільність гніздування сягає 1–2 самців на га. Причини зміни чисельності: втручання людини у природні процеси болотних систем, яке порушує гідрологічний режим. Критичною є трансформація гніздових біотопів.

Особливості біології та наукове значення

Репродуктивний період: травень-липень. Гніздиться у вологих біотопах з постійним рівнем води в межах від 1 до 10 см, де рослинний по-

крив не щільний і не високий. Частіше це низинні болота, розташовані в заплавах невеличких річок Полісся та частково Лісостепу. Гнізда будує на купинах під сухою осокою. Кладка містить 4–6 яєць. Осіння міграція починається у кінці липня — на початку серпня. Птахи прип'ятської популяції до р-нів зимівлі летять через Польщу, Німеччину, Францію, Іспанію, а далі вздовж атлантичного узбережжя Африки. Раціон складається в основному з членистоногих, що поширені у низинних болотах.

Морфологічні ознаки

Довжина тіла: близько 125 мм; довжина крила: 59–68 мм; маса тіла: 10–13 г. Забарвлення рудувате-буре з темною строкатістю; посередніні голови проходить позовжня світла смуга.

Режим збереження популяцій та заходи з охорони

Збереження всіх місць гніздування на території України; обов'язково, щоб всі вони були включені до ПЗФ держави. Проведення ренатуралізації осушених боліт, де раніше гніздилися птахи. На глобальному рівні вид належить до категорії «Вразливий» у Червоному переліку видів, яким загрожує зникнення, Міжнародної спілки охорони природи (IUCN). На європейському рівні категорія SPEC 1 (глобально вразливий вид). Додаток I Директиви Ради Європи, щодо охорони птахів, Додаток I і Додаток II Боннської конвенції, Додаток II Бернської конвенції.

Розмноження та розведення у спеціально створених умовах

Відомостей немає.

Господарське та комерційне значення

Відомостей немає.

Основні джерела інформації

Сомов, 1897; Бурчак-Абрамович, 1935; Воинственский, 1950; Страутман, 1963; Гаврись, Полуда, Землянских, 1996; Aquatic Warbler Conservation Team, 1999; Schulze-Hagen et al., 1999; Полуда, 2000; Полуда і др., 2001.

Автор: А.М. Полуда

Малюнок: І.І. Землянських

● — місця гніздування